

De griendcultuur in Nederland

M. POLDERVAART

Aan het begin van de 20e eeuw waren, vooral in het rivierengebied, veel percelen griend te vinden. Niet alleen de vele gronden waarop wilgen groeiden, maar ook de omvangrijke verwerkende industrie waren een teken van de bloei van de griendcultuur. Grienden zorgden voor veel werkgelegenheid. Nu herinneren alleen nog de kleine perceeltjes griend aan deze economische tak. Waarom werden grienden aangelegd en waardoor zijn ze weer verdwenen?

Grienden zijn percelen waarop wilgen geplant zijn, waarvan de loten geoogst worden om voor diverse doeleinden te gebruiken. Meestal werden ze voor commerciële doeleinden geëxploiteerd.

Oorspronkelijk werden op basis van de oogstcyclus twee soorten grienden onderscheiden. In de snijgrienden werd jaarlijks of eenmaal in de twee jaar geoogst. In de hakgrienden vond de oogst eenmaal in de drie of vier jaar plaats (Meijdam, 1993, p. 6). Schepers (1989,

p. 89) maakt daarnaast echter ook onderscheid tussen hakgrienden en doorgegroeiide grienden. De doorgegroeiide grienden hebben een cyclus van langer dan tien jaar. Deze langere cyclus ontstond echter pas toen het economisch belang van de teelt vrijwel nihil geworden was.

LOKATIE VAN GRIENDEN

De eerste grienden werden in de 16e eeuw aangelegd in de Biesbosch. Deze plaats op de buitendijkse kleigronden is zeer typisch voor de ligging van de grienden (Schepers, 1989, p. 88). In eerste instantie werden de grienden namelijk in

1. *Grienden in de buurt van Langbroek.*

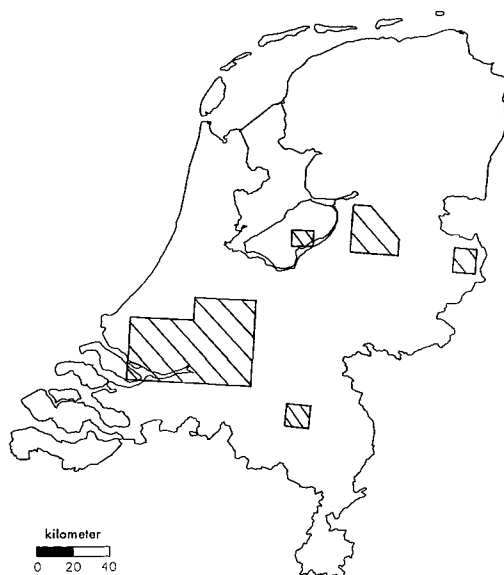

2. *Huidige ligging van de griendgebieden. Bewerking van kaart uit: J.A.M. Schepers, 'Een landelijk overzicht van de grienden'.*

het gebied direct langs de rivieren aangelegd. De aanleg begon met het planten van biezten op een opwas in het buitendijkse gebied. De biezten hielden tussen de stengels extra slib vast, waardoor de opslibbing sneller verliep. Als de opwas te hoog geworden was voor de biezten, werd riet aangeplant. Het riet verspreidde de wortels over de plaat en hield hierdoor weer meer slib vast. Op een zeker moment verstikte het riet zichzelf en werd de opwas klaar gemaakt voor de griend. Er werd een kade aangelegd en daarin werden overlaten en duikers gemaakt voor het in- en uitlaten van het rivierwater, dat vruchtbaar slib afzette in de griend. In de griend zelf zorgden greppels, leigreppels, krekens en sloten voor de afvoer van het overvloedige water tussen de wilgen.

Met de bloei van de griendcultuur werden ook in het binnendijkse gebied wel grienden aangeplant. Hier werden wilgen geplant op gronden die een slechte ontwatering hadden of moeilijk bereikbaar waren, bijvoorbeeld in de komgronden die te ver van de boerderij verwijderd lagen om bemest te worden. Voor beide gebieden gold, dat ze voor andere teelten ongeschikt waren door overstromingen en hoge waterstanden. Dit was voor grienden geen groot probleem, omdat de wilg niet veeleisend is. Door het aanleggen van de grienden op deze gronden werd voor de anders onbruikbare grond een goede toepassing gevonden (Tuinzing, 1951, p. 11). Figuur 2 geeft aan dat de grienden ook nu nog vooral in deze gebieden te vinden zijn.

Ook buiten Nederland heeft de teelt van griendhout plaatsgevonden. In Duitsland werden de wilgen bijvoorbeeld vooral geteeld vanwege de looistoffen die zich in de bast van de plant bevinden. Hier nam de teelt in de jaren dertig een grote vlucht, wat blijkt uit een verbod dat uitgevaardigd werd tegen het aanleggen van

grienden op goede bouwgrond. Ook in Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten werden grienden aangelegd, al ging het hier om relatief erg kleine oppervlakten. In Engeland had deze teelt echter een zeer hoog peil en werden wilgentenen van goede kwaliteit geoogst. Er waren twee landen in Europa, die een meer omvangrijke griendteelt kenden. In België was 5.000 hectare en in Polen was 50.000 hectare griend te vinden in de jaren dertig. In Nederland was tijdens de bloei van de griendteelt (in de jaren dertig van de 20e eeuw) ongeveer 13.000 hectare griend te vinden (Tuinzing, 1938, p. 13-16).

OOGST EN GEBRUIK VAN DE PRODUCTEN

Het griendhout werd geoogst in de winter. Men begon als het blad gevallen was, ongeveer begin november, en de oogst eindigde begin maart, als het groeiseizoen weer begon. Als er veel vraag was voor het griendhout begon men vóór november al met oogsten. Na één maart doorgaan met oogsten was nadelig voor de griend. Men wist of er veel of weinig geoogst moest worden, omdat men het griendhout al vóór de oogst verkocht. Het hakhout werd op stam verkocht en

op kosten van de koper gehakt. De snijteen werd per bos verkocht en hiervoor kwamen de kosten van het snijden voor de rekening van de verkoper. Het voordeel van deze regeling was voor de verkoper dat hij erop toe kon zien, dat de stammen niet beschadigd werden door verkeerd snijden (Bierens de Haan, 1993, pp. 40-42).

Naast het oogsten was ook het onderhoud belangrijk voor de grienden. Naarmate meer aandacht aan het bemesten en de onkruid- en ongediertebestrijding besteed werd, nam de opbrengst van de griend toe. Vaak kregen deze onderhoudstaken echter zeer weinig aandacht (Tuinzing, 1951, p. 2).

Het griendhout werd voornamelijk toegepast als verpakkingsmateriaal. Van het snijteen werden verschillende soorten manden gevlochten en het werd gebruikt als bindmateriaal. Het hakhout werd voornamelijk gebruikt voor het maken van hoepels voor tonnen, maar vond ook toepassing als schop- en harkstelen, bonenstaken en als beschoeiing (Tuinzing, 1938, p. 7). Het resthout werd gebruikt voor het maken van zinkstukken voor dijken. Nu wordt het griendhout nog hoofdzakelijk in deze laatste toepassing gebruikt (Bierens de Haan, 1987, p. 17).

ONTWIKKELING VAN DE GRIENDCULTUUR IN NEDERLAND

Aan het begin van de 20e eeuw kwam de griendcultuur tot grote bloei. Deze bloei werd met name veroorzaakt door een prijsstijging van het griendhout na 1900, die het gevolg was van een toename van de vraag. De prijzen waren tussen 1893 en 1900 laag geweest (Bierens de Haan, 1993, p. 46). De toegenomen vraag naar griendhout na 1900 werd veroorzaakt door de snelle groei van nijverheid, handel en verkeer. Overigens was de opbrengst van de grienden – hoe groot die ook mocht zijn in de tijden van de bloei van de griendcultuur – voor geen van de eigenaren van de grienden ooit de belangrijkste vorm van inkomsten (Bierens de Haan, 1993, pp. 37-38).

Zowel de teelt van de wilgen in de grienden

zelf als de verwerking van de tenen tot diverse producten betekenden veel werk. In het riviereengebied, waar de meeste grienden lagen, was de griendcultuur dan ook van grote sociaal-economische betekenis. Het gewas werd, zoals hiervoor al vermeld, in de winter geoogst. Er was dus met name werk in die tijd van het jaar dat er voor de andere activiteiten op het platteland minder werknemers nodig waren (Tuinzing, 1938, p. 9-10). Voor de oogst van de wilgentenen was veel mankracht nodig, omdat al het werk met de hand moest worden gedaan. Machines zouden in de griend de bovenste grondlaag samendrukken, waardoor de opbrengst van de wilgen af zou nemen (Meijdam, 1993, p. 8).

Vanaf de jaren dertig is de economische betekenis van de grienden minder geworden. Alleen tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog ondervond de teelt in de grienden een tijdelijke opleving, als gevolg van het tekort aan andere materialen. De achteruitgang had een aantal oorzaken. In de eerste plaats namen de prijzen voor de producten sterk af. Dit werd veroorzaakt door handelsbelemmeringen en concurrentie uit Polen en België. Daarnaast was de waterafvoer inmiddels sterk verbeterd, waardoor ook andere teelten mogelijk waren. Er werden dan ook vrij veel terreinen omgezet in gras- en bouwland (Tuinzing, 1938, p. 9). Veel van de producten werden ook vervangen door goedkopere alternatieven. Zo werden de hoepels vervangen door ijzeren hoepels, terwijl ook de tonnen vervangen werden door andere verpakkingsmaterialen. Dit speelde echter meer na de Tweede Wereldoorlog dan ervoor. In die tijd schermde Engeland ook de binnenlandse markt af, waardoor de wilgenteelt in Nederland een belangrijk afzetgebied verloor. De Nederlandse markt werd daarnaast verpest door een aantal beunhazen, die een kans kregen door het tekort aan ervaren arbeidskrachten. De lonen waren voor de Tweede Wereldoorlog laag geweest, maar waren erna gestegen. Het lukte de werkgevers in de grienden echter niet jonge mensen te werven voor een baan in de griendteelt (Bierens

3. Een wilg, waarvan de tenen geoogst kunnen worden, in een griend bij Langbroek.

de Haan, 1993, p. 55-56). Tenslotte speelden, vanwege de arbeidsintensiviteit van de teelt, ook loonstijgingen een belangrijke rol (Schepers, 1989, p. 91).

De vermindering van het aantal grienden is zeer langzaam verlopen. Het eerst werden de oude grienden van de grote landeigenaren gerooïd. Die werden vervolgens niet meer vervangen. De kleinere landeigenaren en landarbeiders die kleine stukjes griend bezaten, behielden ze

langer. Zij wilden de investering die zij in de griend gedaan hadden eruit halen of wachten op betere tijden (Bierens de Haan, 1993, p. 59).

Ook nu is het aanbod van hakhout of snijteen nog altijd groter dan de vraag, en de afname van het griendareaal gaat dan ook nog steeds door. De overcapaciteit wordt veroorzaakt door het hakken van het hout uit ecologische, cultuurhistorische of recreatieve overwegingen. Hierbij wordt geen winst nastreefd, maar geldt de

opbrengst slechts als bijverdienste. Vaak wordt met hulp van goedkope arbeidskrachten (vrijwillig landschapsbeheer) gewerkt (Scheppers, 1989, p. 91).

The osierbed-culture in Holland

Holland is one of the countries in which willow-shoots were grown for commercial exploitation. First the osierbeds were created in the low-lying parts along rivers. Later on as the growth of willowshoots became a thriving business they were also created in the low-lying areas behind the dikes, further away from the river. The coppice from the osierbeds was used in many different ways, mainly for packingmaterial. Especially during the 1930s the osierbeds and the processing industries provided jobs for many people. This was mainly caused by an increase of the prices for the willowshoots. At the end of the 1930s the prices for willowshoots started to decline. This was the main reason for the end of the bloom of the osierbed-culture. Reasons for the decrease of the prices were the development of other packingmaterials. The increase of wages was also an important reason for the decline of the osierbed-culture. Still the amount of osierbeds is decreasing because the

demand for willowshoots is still less than the supply.

LITERATUUR

- BIERENS DE HAAN, S. (1987). De sociaal-economische ontwikkeling van de griendcultuur en haar werkende industrieën in Nederland van 1900 tot 1950. Utrecht.
- BIERENS DE HAAN, S. (1993). Taai hout, Taaie mannen; binnendijkse griendcultuur in Langbroek en Schijndel. In: STROUKEN & MEIJDAM, Riet- en griendcultuur in Nederland. Serie: Volkscultuur 10, nr.3, pp.5-33.
- MEIJDAM, N. (1993). Natuurbeheer en Natuurbehoud; Riet- en griendcultuur in Nederland. In: STROUKEN & MEIJDAM, Riet- en griendcultuur in Nederland. Serie: Volkscultuur 10, nr. 3, pp. 5-33.
- SCHEPERS, J.A.M. (1989). Een landelijk overzicht van de grienden. In: Nederlands Bosbouw tijdschrift 61, pp. 88-96. Wageningen.
- TUINZING, W.D.J. (1938). Verslag over het rijksgriendproefveld te Langbroek en de andere griendproefvelden van 1931 tot 1938. 's-Gravenhage.
- TUINZING, W.D.J. (1951). Nota betreffende de griendteelt en de teelt van griendhout in Vijfheerenlanden. Utrecht.